

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

จากนโยบายของรัฐบาลในอดีตเพื่อกระตุ้นระบบเศรษฐกิจฐานราก ในโครงการต่างๆ อาทิ เช่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการพิกหนีเกษตรกร โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค โครงการธนาคารประชาชน เป็นต้น ล้วนต้องการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างความสามารถในการแข่งขัน และสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้แก่ชุมชนทั้งประเทศทำให้เกิดขึ้นของธุรกิจชุมชนในช่วงที่ผ่านมา เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและมหาดศาล แต่การพัฒนาและการปรับตัวยังคงค่อนข้างช้าเมื่อเทียบกับภาวะที่โลกปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่อาศัยฐานความรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา เนื่องจากประสิทธิภาพการผลิตยังอยู่ในระดับต่ำกว่าประเทศคู่แข่ง มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง ขาดการอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของฐานการผลิต และเป็นปัญหาต่อเนื่องส่งผลกระทบต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

ธุรกิจชุมชนที่ยั่งยืนจะต้องสามารถสร้างเสถียรภาพและมีภูมิคุ้มกันที่เอื้อต่อการปรับตัวเมื่อได้รับผลกระทบจากภาวะผันผวนของระบบเศรษฐกิจ รวมทั้งจะต้องมีสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันสูง มีการปรับโครงสร้างการผลิตและการบริหารจัดการ เพื่อเพิ่มผลผลิตแทนการเพิ่มการใช้ปัจจัยหรือทรัพยากรการผลิต ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงของแต่ละธุรกิจชุมชน และเชื่อมโยงกับธุรกิจเอกชนอย่างสมดุล เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคการผลิตที่ตรงกับความต้องการของตลาดภายในและภายนอกประเทศ ตลอดจนสร้างความแปลกใหม่เพื่อนำตลาดไปสู่การเพิ่มการจ้างงาน การยกระดับรายได้ที่แท้จริง และคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ

จากข้อมูลของกระทรวงพาณิชย์เมื่อปี 2548 พบว่า เฉพาะสินค้า OTOP หนึ่งในกลุ่มของธุรกิจชุมชน ยอดจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศในปี 2548 มีมูลค่าทั้งสิ้น 55,000 ล้านบาท และได้ตั้งเป้าหมายว่าจะเพิ่มยอดจำหน่ายสินค้า OTOP ทั้งในประเทศและต่างประเทศในปี 2551 เป็น 100,000 ล้านบาท โดยมูลค่าดังกล่าวหากเป็นไปตามเป้าหมาย จะทำให้ยอดจำหน่ายสินค้า OTOP คิดเป็นประมาณร้อยละ 2 ของรายได้ประชาชาติ ซึ่งรัฐบาลได้มีแนวทางการดำเนินการต่างๆ เพื่อกระตุ้นและพัฒนากลุ่มผู้ผลิตสินค้า OTOP ต่างๆ มากมาย อาทิเช่น การจัดงานแสดงและจำหน่ายสินค้า งาน OTOP City งาน OTOP Midyear งาน Made in Thailand การจัดฝึกอบรมให้ความรู้ การศึกษาดูงาน การศึกษาวิจัย ให้แก่ผู้ผลิตสินค้า OTOP ผ่านโครงการและหน่วยงานต่างๆ ซึ่งในปี 2551 ยังไม่มีการยืนยันถึงตัวเลขยอดจำหน่ายที่แท้จริงของสินค้า OTOP จะเห็นได้ว่าผลจากยอดจำหน่ายเป้าหมายนั้น เกิดจากแนวนโยบายต่างๆ ของภาครัฐ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาดเพื่อเพิ่มยอดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOP นโยบายบางนโยบายเมื่อดำเนินการไปแล้ว

ประสบผลสำเร็จ บางนโยบายไม่เป็นไปตามเป้าประสงค์ ซึ่งการกำหนดนโยบายภาครัฐที่ควรจะเป็น ควรจะตอบสนองความต้องการหรือช่วยแก้ไขปัญหาหรือพัฒนากลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หากพิจารณาในระบบการส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจชุมชน พบว่า มีกลุ่มหรือองค์ประกอบหลักที่เป็นตัวจักรในการดำเนินการของระบบดังกล่าว คือ ผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจชุมชน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานพาณิชย์ สำนักงานอุตสาหกรรม สำนักงานเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน การศึกษา นอกโรงเรียน และสถาบันการศึกษา เป็นต้น ซึ่งนโยบายต่างๆ ที่ภาครัฐได้กำหนดให้เป็นแผนปฏิบัติการดำเนินการในพื้นที่หรือโดยรวม มักจะมีเป้าหมายในการดำเนินการที่แตกต่างกันออกไป หากพิจารณาการตอบสนองของนโยบายในองค์ประกอบหลัก จะพบว่า

บางนโยบายส่งผลหรือสนองความต้องการเฉพาะผู้ผลิต หรือ ผู้บริโภค หรือ หน่วยงานภาครัฐ ซึ่งนโยบายลักษณะนี้จะถือว่าเป็นนโยบายที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด เป็นนโยบายที่นำสู่การปฏิบัติได้ง่ายแต่ผลที่เกิดไม่มีความยั่งยืนหรือแก้ปัญหาได้ในระยะสั้น

บางนโยบายส่งผลหรือตอบสนองผู้ผลิตและผู้บริโภคแต่หน่วยงานภาครัฐนำไปปฏิบัติได้ยาก หรือบางนโยบายตอบสนองผู้ผลิตและหน่วยงานภาครัฐแต่ไม่ตอบสนองผู้บริโภค หรือบางนโยบายตอบสนองผู้บริโภคและหน่วยงานภาครัฐแต่ไม่ตอบสนองผู้ผลิต ซึ่งนโยบายดังกล่าว ก็ยังถือว่าเป็นนโยบายที่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างครบวงจร

ดังนั้นแนวนโยบายสู่การปฏิบัติหรือการดำเนินการที่ดีในระบบของธุรกิจชุมชน ควรจะเป็นนโยบายที่สามารถตอบสนอง หรือมาจากแนวความคิดของผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดและก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดในการดำเนินงาน

ในการดำเนินการวิจัยในแผนงานนี้จะเป็นการศึกษาถึงสภาพปัจจุบัน ปัญหาสำคัญๆ ของการสนับสนุนธุรกิจชุมชนทั่วประเทศ และข้อเสนอแนะจากผู้ที่อยู่ในองค์ประกอบสำคัญในการเป็นตัวจักรในการดำเนินงานของระบบธุรกิจชุมชน ได้แก่ ผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ โดยจะทำการศึกษาในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน และศึกษาถึงห่วงโซ่อุปทาน(Supply Chain) ของผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพในระดับดีประสบผลสำเร็จในการประกอบการ และผลิตภัณฑ์ที่ควรได้รับการพัฒนา แบ่งประเภทผลิตภัณฑ์ออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ผ้าทอ แปรรูปผ้าทอ อาหาร และของใช้ของตกแต่ง ผลจากการศึกษาในแต่ละองค์ประกอบจะถูกนำมาสังเคราะห์ถึงแนวนโยบายที่ควรจะต้องดำเนินการเพื่อการพัฒนาและสนับสนุนธุรกิจชุมชนของรัฐบาล อันจะเป็นแนวนโยบายสู่การปฏิบัติ (Top - Down) ในลักษณะของการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในสังคมโลก เป็นการพัฒนาหรือสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่เพื่อเป็นเครื่องจักรในการสร้างความเจริญเติบโต (Engine of Growth) ทางเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า เป็นนโยบายเพื่อนำสู่การปฏิบัติที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่าง

สูงสุด ต่อไป และแผนวิจัยดังกล่าวจะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550 – 2554) ในยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ.2551 – 2553) ในยุทธศาสตร์การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และหลักการพื้นฐานการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในพื้นฐานด้านฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับภาคภูมิปัญญาทั่วไป

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ของกลุ่มธุรกิจชุมชนที่มีศักยภาพในระดับดี และกลุ่มธุรกิจชุมชนที่ควรได้รับการพัฒนา ในประเภทต่างๆ และใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการวิเคราะห์
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์นโยบายในการพัฒนาธุรกิจชุมชนในมุมมองของผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และผู้บริโภค
3. เพื่อเสนอแนวทางการรูปแบบการพัฒนาธุรกิจชุมชน (Community Business Development Model : CD-Model) เพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืน

1.3 ประเภทการวิจัยเชิงนโยบาย

โครงการวิจัยเพื่อการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในสังคมโลก ในประเด็นการพัฒนาหรือสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่เพื่อเป็นเครื่องจักรในการสร้างความเจริญเติบโต (Engine of Growth)

1.4 สาขาวิชาการและกลุ่มวิชาที่ทำการวิจัย

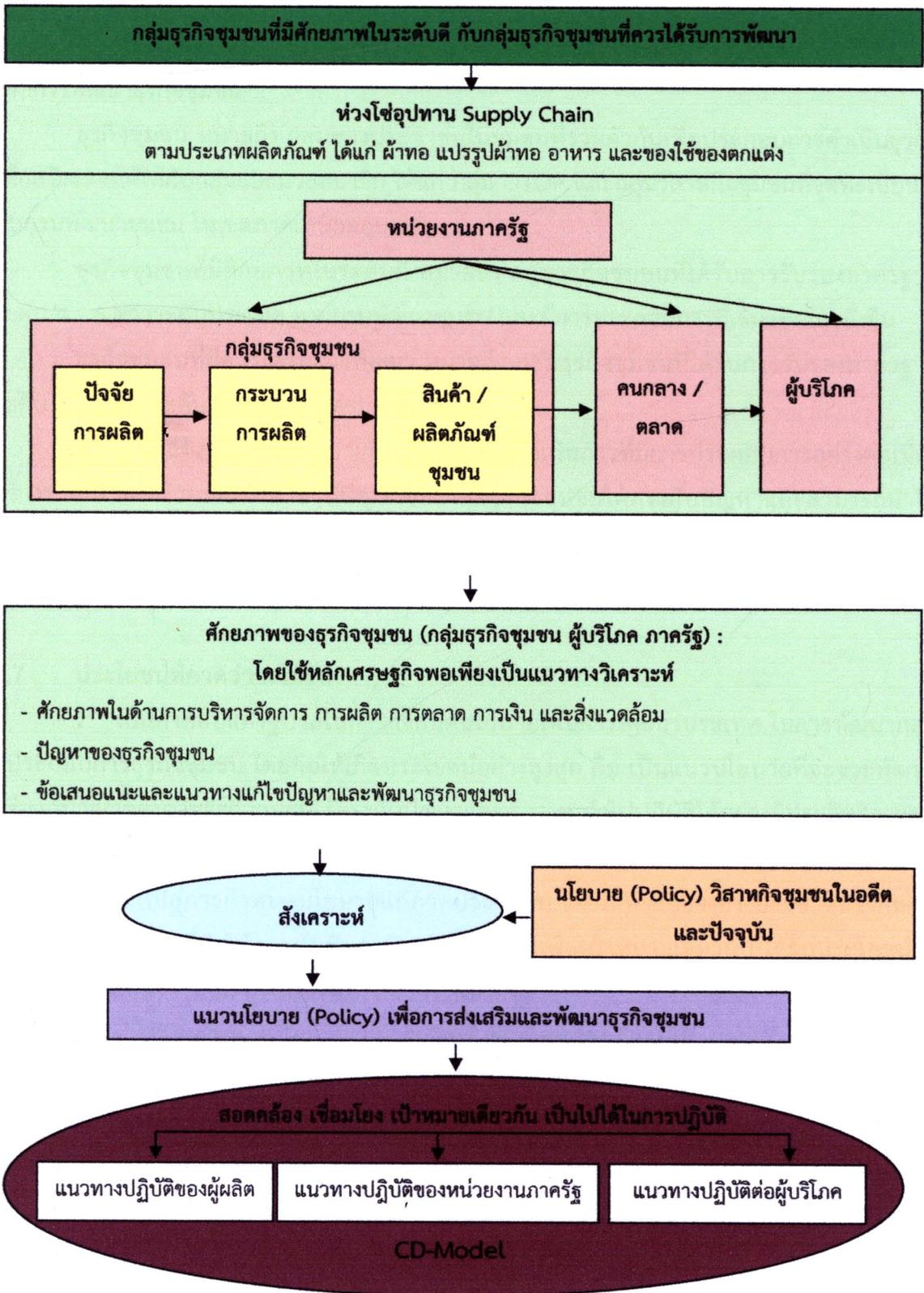
สาขาเศรษฐศาสตร์ ประกอบด้วยกลุ่มวิชา เศรษฐศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ และบริหารธุรกิจ

1.5 ขอบเขตของโครงการวิจัย

เพื่อให้การดำเนินโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัย จึงได้ออกแบบขอบเขตดำเนินงานของโครงการ ดังนี้

การวิเคราะห์ศักยภาพของธุรกิจชุมชนจะเกี่ยวข้องกับศักยภาพในด้านการบริหารจัดการ ศักยภาพในด้านการผลิต ศักยภาพในด้านการตลาด ศักยภาพในด้านการเงิน และศักยภาพในด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งขบวนการเหล่านี้จะขึ้นอยู่กับความเชื่อมโยงของหน่วยต่างๆ หรือ ห่วงโซ่อุปทาน

(Supply Chain) ซึ่งประกอบด้วยการจัดการที่ดีของกลุ่มธุรกิจชุมชน การให้การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ การจัดการเกี่ยวกับการตลาดเพื่อจะทำให้ผลิตภัณฑ์ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค รวมถึงแนวนโยบายวิสาหกิจชุมชนของภาครัฐ ซึ่งกระบวนการการวิเคราะห์ดังกล่าวสามารถนำมาใช้นำเสนอแนวทางรูปแบบการพัฒนาธุรกิจชุมชน (Community Business Development Model : CD-Model) เพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืน มีความสอดคล้อง เชื่อมโยง เป้าหมายเดียวกัน เป็นไปได้ในการปฏิบัติ ดังภาพแสดงกรอบการดำเนินงานของโครงการวิจัย

ภาพที่ 1-1 กรอบการดำเนินงานของโครงการวิจัย

1.6 คำสำคัญ (keyword) ของโครงการวิจัย

แนวนโยบายของรัฐ หมายถึง นโยบายระยะสั้น และนโยบายระยะยาวที่รัฐควรจะดำเนินการ เพื่อการพัฒนาธุรกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชน หมายถึง กลุ่มของประชาชนในชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อประกอบการดำเนินธุรกิจ เพื่อสร้างรายได้ให้กับกลุ่มและมวลสมาชิก ได้แก่ กลุ่ม OTOP และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนไว้กับกรมพัฒนาชุมชน ในเขตภาคเหนือตอนบน

ธุรกิจชุมชนที่มีศักยภาพในระดับดี หมายถึง กลุ่มธุรกิจชุมชนที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระดับ 4 - 5 ดาวระดับประเทศ จากกรมพัฒนาชุมชน และมีการประกอบการที่เข้มแข็งและยั่งยืน

ธุรกิจชุมชนที่สมควรได้รับการพัฒนา หมายถึง กลุ่มธุรกิจชุมชนที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระดับ 1 - 3 ดาวระดับประเทศ จากกรมพัฒนาชุมชน

ความเข้มแข็งและยั่งยืน หมายถึง รูปแบบการดำเนินการที่มีการประกอบการอย่างต่อเนื่อง สร้างรายได้ และช่วยพัฒนาหรือแก้ปัญหาของกลุ่มธุรกิจชุมชนได้ตรงกับปัญหาและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชน หน่วยงานภาครัฐนำไปปฏิบัติได้ และผู้บริโภคได้รับประโยชน์

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นคำตอบแก่รัฐบาลในการกำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาประเทศ ในการพัฒนากลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน โดยก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด คือ เป็นแนวนโยบายที่จะช่วยพัฒนาหรือแก้ปัญหาของกลุ่มธุรกิจชุมชนได้ตรงกับปัญหาและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชน หน่วยงานภาครัฐนำไปปฏิบัติได้ และผู้บริโภคได้รับประโยชน์

2. นำไปสู่การกำหนดนโยบายแก่ภาคประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนรากหญ้า โดยจะเป็นนโยบายที่ทำให้การดำเนินธุรกิจชุมชนเป็นไปเพื่อเป้าหมายเดียวกัน ได้รับประโยชน์ทั้งผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน ผู้บริโภค และหน่วยงานภาครัฐ

3. นำสู่การกำหนดนโยบายแก่การผลิตเชิงพาณิชย์ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน ช่วยแก้ปัญหาด้านการผลิต การตลาดแก่ผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนได้ มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

4. นำสู่การกำหนดนโยบายเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ การเพิ่มประสิทธิภาพด้านการผลิตให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน ทำให้มีภูมิคุ้มกันช่วยลดความเสี่ยงจากการประกอบการได้

5. นำสู่การกำหนดนโยบายเป็นประโยชน์ต่อประชากรกลุ่มเป้าหมายของประเทศ โดยกลุ่มเป้าหมายคือ ประชาชนคนรากหญ้าที่ดำเนินการธุรกิจชุมชน ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศที่จะทำให้การดำเนินธุรกิจ สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ นำความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้กับประชาชน

1.8 หน่วยงานผู้รับผิดชอบ

1. หน่วยงานหลัก

1.1 ศูนย์วิจัยและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ. เชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 053 - 9422439 โทรสาร 053 - 942239

1.2 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ. เชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 053 - 942208 โทรสาร 053 - 942202

2. หน่วยงานสนับสนุน

2.1 สถาบันวิจัยและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ. เชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 053 - 920272 โทรสาร 053 - 920272

2.2 ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ. เชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 053 - 944621 โทรสาร 053 - 944633

1.9 ปัจจัยที่เอื้อต่อการวิจัยที่มีอยู่

ศูนย์วิจัยและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นหน่วยงานที่มีองค์ความรู้ มีประสบการณ์ บุคลากร และอุปกรณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน การสร้างองค์ความรู้แก่ธุรกิจชุมชน มากกว่า 400 ธุรกิจชุมชน ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 มีเครือข่ายการดำเนินงานวิจัยด้านเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งภาครัฐ สถานศึกษา และองค์กรภาคประชาชน ในพื้นที่ทุกภูมิภาคของประเทศ มีบุคลากร มีฐานข้อมูลการวิจัย มีห้องปฏิบัติการวิจัย มีศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ มีศูนย์พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และศูนย์วิเคราะห์เชิงปริมาณ ที่พร้อมต่อการดำเนินงานให้ประสบผลตามเป้าประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)